

TJOCKA SLÄKTEN

Medlemsblad för Lappmarkens släkt- och bygdeforskare
Nummer 4 - År 2010

Redaktörens rader

Bästa medlemmar. Nu lackar det snart mot jul, en högtid som för många innebär glädje, gemenskap och andhämtning, medan den för andra förknippas med stor stress, ensamhet och tunga minnen. Till vilken kategori ni nu än hör så hoppas jag att det här numret av Tjocka släkten kan förgylla en liten stund i er vardag.

Med tanke på att det snart är jul, tyckte jag att Helge Dahlstedts skildring av en julhelg i Vilhelmina för ungefär 100-år sedan, passade bra att ta med. För er som upplever att julen mest är pest och pina rekommenderar jag att läsa berättelsen om en av fjällvärldens mest prövade kvinnor – Katarina Näslund. När man läser hennes livs historia krymper lätt ens egna vardagliga bekymmer (om än bara för stunden).

En kylig vinterdag i Vilhelmina kyrkstad

Eivor Forsberg har skickat in renskrivna uppteckningar från Nästansjö om gamla tiders seder och bruk. Mannen bakom uppteckningarna är ingen mindre än vår legendariske folklivsforskare Nils Eriksson från Lövberg. Från hans dokumentation har jag också valt ut ett avsnitt om Varg-Enockssons jaktbravader i Vilhelmina fjällen. Ur O.P Petterssons *Gamla byar i Vilhelmina* kommer en humoristisk berättelse om hur Maja-Kajsa från Granberget blev narrad på visdomen. Naturligtvis får ni också en redogörelse av vår ordförande Carina Strömberg om olika aktiviteter som föreningen arrangerat och medverkat i under hösten.

Som redaktör önskar jag naturligtvis att alla ni som bär på gamla berättelser om människor och miljöer ska drabbas av en ohygglig lust att skriva ner dem nu under julhelgerna, för vidarebefordran till föreningen: laila.eliasson@vilhelmina.se. Och sist, men inte minst, önskar jag er alla En Riktigt God Jul!

Nils Erikssons uppteckningar

Föreningen köpte år 2006 in kopior av Nils Erikssons handskrivna uppteckningar för över 10 000 kr. Erikssons uppteckningar finns bevarade hos SOFI, Institutet för språk och folkminnen i Uppsala. SOFI samlar in, bevarar och forskar om dialekter, ortnamn, personnamn och folkminnen. DAUM, dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå, är en enhet inom SOFI.

De handskrivna uppteckningarna, hela 3 646 sidor, delades upp bland föreningens medlemmar för att skrivas rent. Stort tack till Ann-Marie Lindqvist, Västerås och Eivor Forsberg, Nästansjö, som har skickat in renskrivet material till föreningen!

Styrelsen vill väldigt gärna komma i kontakt med dem som fått avsnitt ur Nils Erikssons anteckningar för renskrift, så att vi kan gå igenom var återstående material finns och vad som fortfarande återstår att renskriva: lappmarkenssbf@vilhelmina.com !

Föreningsnytt

Lördagen den 13 november firades Arkivens dag i hela Norden. I Vilhelmina uppmärksammades dagen genom att kommunstyrelsen i samarbete med Lappmarkens släkt- och bygdeforskare visade kommunarkivet. Carina Strömberg, Ingalena Marthin och Lillemor Larsson från föreningen sålde lotter och böcker och serverade de förfriskningar som kommunen bjöd på. Kommunen hade tagit fram olika exempel på handlingar som visades för besökarna och kommunens Carin Johansson guidade i arkivet. Ett trettiotal intresserade Vilhelminabor tog tillfället i akt och studerade bl.a.

fastighetshandlingar, protokoll och skolkataloger.

Besökare botaniserar bland gamla kommunhandlingar. Förfriskningar serverades i entrén.

Kommunarkivet i Vilhelmina

För de som inte hade tillfälle att besöka Arkivens dag i november kommer här en liten beskrivning av kommunarkivet i Vilhelmina.

Den moderna kommunala organisationen i Sverige infördes från och med 1 januari 1863. Landet indelades då i primärkommuner som i de flesta fall överensstämde med församlingens gränser. I januari 1971 infördes en enhetlig kommuntyp i hela landet och landskommunen och köpingen ombildades till enbart kommun.

De äldsta arkivhandlingarna i Vilhelminas kommunarkiv består av protokoll och räkenskapsböcker. Samhällsutvecklingen har senare medfört att arkivet idag innehåller en ansenlig mängd handlingar från kommunens olika verksamhetsområden. Det finns handlingar från kommunens styrelse och centrala förvaltning, från undervisning och skola, byggnads- och planfrågor, räddningstjänst, miljö- och hälsovård, social omsorg och kultur- och fritidsfrågor m.m.

I arkiven kan man följa de enskilda medborgarnas liv från tidig barndom till ålderdom. I barnavårdsnämndens, fattigvårdsstyrelsens och socialnämndens arkiv kan man finna uppgifter om utomäktenskapliga barn, faderskapsrökningen, utackorderade barn, mödrahjälp, fattighjälp, nykterhetsärenden, äldreomsorg m.m. Sekretessprövning görs alltid innan man kan få tillgång till information ur dessa handlingar. I skolarkiven finns betygs- och elevkataloger. Denna samling är dock inte helt komplett, vissa kataloger kan finnas kvar i gamla skolbyggnader eller har förstörts genom åren. Byggnadsnämndens handlingar rör fastigheter i hela kommunen, inklusive kartor, ritningar och fotografier.

Carina Strömberg

Vägen till Frostmojfället

Alla tiders är Västerbottens museums kontaktyta mot de olika kommunerna i länet. I lokala nätverk på respektive ort samverkar bibliotek, museer, föreningar och även enskilda konstnärer, författare m.fl. kring olika arrangemang och aktiviteter. Onsdagen den 17 november arrangerades en kväll med Hervor Sjödin som föreläsare och sång av Cissi Jacobsson. En inspirerad Hervor berättade den fascinerande historien om författarinnan Laura Fitinghoffs liv och bakgrunden till att hon skrev ”den första moderna barnboken”.

Hervor Sjödin och Cissi Jacobsson

Laura Fitinghoff föddes 1848 som en av fem döttrar till prosten Bernhard Runsten i Sollefteå. Hon var endast 23 år gammal då hon mot sin vilja blev gift med den 44 år äldre brukspatronen Conrad Fitinghoff. Ett år efter giftermålet fick de en dotter, Rosa, men de följande två döttrarna dog i späda ålder. Till en början var Conrad en framgångsrik affärsman, men snart nog kom han på obestånd och familjen fick avstå från det mesta av herrskapslivet.

Laura och Rosa fick under långa perioder klara sig själva när Conrad var ute på olika affärsresor. Laura började skriva, och hon blev en av sin tids mest välkända kvinnliga författare med en stor produktion av böcker, berättelser och noveller. Hon använde sina upplevelser i barndomens prästgård som stoff och gav bl.a. ut *En liten värld bland fjällen* 1885 och *I fjällluft* 1899. Under de svåra åren i

Fikapaus

mitten av 1800-talet fick Laura uppleva hur många barn kom vandrande till prästgården och sökte mat och skydd. Dessa minnesbilder kunde hon berätta om i boken *Barnen från Frostmojfället* som kom ut 1907. Boken blev en stor succé och har givits ut i otaliga upplagor. Den film som gjordes 1945 påstås vara den mest visade svenska filmen. Åhörarna hade många personliga minnen av filmen att berätta. För många var det den första film de såg, bara det ett oförlömligt minne.

Hervor Sjödin har skrivit en 340-sidig bok om Laura, *Vägen till Frostmojfället*. Bland annat genom den stora brevsamling som finns bevarad på Kungliga biblioteket har hon kunnat återge Lauras liv och fångat känslor och stämningar i den tidens Sverige.

Carina Strömberg

Nybörjarkurser i släktforskning

Under hösten har två grupper om vardera sex deltagare varit i full färd med att komma in i släktforskningens mysterier. Några av deltagarna har sina rötter i Vilhelmina sedan lång tid tillbaka, och där är Karl-Erik Gavelins böcker till ovärderlig nytta.

Med hjälp av SVAR:s skannade kyrkböcker kan även mer långväga rottrådar nystas upp. Kyrkböcker i bl.a. Småland, Dalarna och Ångermanland har studerats. Forskarstugan i Tingshuset har både mikrokortsläsare och datorer med abonnemang och den är öppen varje dag mellan 09.00-16.00.

Carina Strömberg

Helge Dahlstedt minnen från

En Julhelg i kyrkstaden

Kyrkstaden, ”Kyrkplatsen”, som den kallades, låg i vanliga fall tom och tyst. Tätt gytttrade i rader med gator och tvärgator lågo kyrkstugorna, nio till tio stugor i varje rad och nio sådana rader. Alla voro de i vanliga fall obebodda och kyrkplatsen såg då öde ut. Landsvägen gick mitt genom den upp mot kyrkan, som låg uppe på berget med vid utsikt över den stora församlingen. Från kyrkan och kyrkberget såg man 12 mil bort mot gränsen i väster. Där lågo fjällen som en vitglänsande rand. Mot söder och öster såg man bara en fyra fem mil bort över skogiga bergsåsar. Vid kyrkan var det slut på landsvägen. Sedan fanns det bara skogsvägar.

Skinnhandel i kyrkstaden omkring 1911-1914. Foto: Ljungmark Gottne © Vbm

Till julhelgen hade alla stugorna fått liv och blivit befolkade. Långa rader av slädar sökte sig från alla håll fram mot kyrkan och kyrkplatsen. Dörrarna låstes upp, luckorna för fönstren togs bort, ved sågades och höggs och elden flammade överallt i de öppna spisarna.

Det blev fullt av folk på de förr öde gatorna och den djupa snön skottades nödtorftigt bort och trampades ihop.

Fjällfolk från gränsen i sina norskköpta skinnmössor, amier och huvudkläden hälsade på hos nerlandsbönderna, som voro klädda i svenskvaror. Skinnklädda lappar i muddar och stora renskinshandskar syntes här och där på gatorna. De flesta, män och kvinnor, hade lappskor av renskin och alla voro varmt klädda till skydd mot väder och vind, kyla och snö. En del hade med sig till avsalu fisk och fågel, hudar och skinn eller andra lappmarksprodukter, men på det hela gällde besöket på kyrkplatsen vid julhelgen ej så mycket affärer. Dessa voro koncentrerade till andra helger, då marknader voro utlysta. Vid julen gick man i kyrkan och deltog i sockenstämma, kyrkostämma och skolråd.

Vilhelmina kyrka. Foto: L.Dahlstedt

© Vbm

På julafton var det aftonbön i kyrkan och på juldagsmorgonen före klockan 6 ringlade en lång rad av människor uppför berget till kyrkan, som tindrade där uppe med ljus i alla fönster. Den stora rymliga träkyrkan uppvärmdes av en väldig refflad järnkamin. När kyrkvaktarn stoppade in de långa vedträna, kastvedträn, slog ibland eld och rök långt ut genom luckan. Det var hett uppe under taket på läktarn och kallt nere i kyrkan vid golvet.

Gubbarna och gummorna hade sina lappskor på sig och vargskinn- och hundskinnspälsarna sutto på även inne i kyrkan. Från läktarn såg man hur flintskallarna stucko upp ovan gubbarnas stora pälskragar. Det var lustigt att räkna pälsarna och de kala hjässorna där nere i kyrkbänkarna.

Den stora kyrkan fylldes till sin sista plats. Gamla klockarn Rådwitz tog för fyrtonde gången i sitt liv med sprucken och kraftig stämman upp den välkända julpsalmen och menigheten sjöng, så att taket kunde lyftas. Gubbarnas basar brummade och några kraftiga altar slogo igenom och släpade efter. Prästen gick upp på predikstolen och det rādde en andakt och en julstämning, som nu knappast längre torde finnas kvar i någon kyrka.

Denna text om en jul i ungdomens dagar skrev Helge Dahlstedt 1939 och publicerade i boken Från Fatmomakke till Orotava, vilken trycktes 1966.

Helge föddes 1885 i Vilhelmina. Hans föräldrar var kyrkoherde Lars Dahlstedt (f 1855) från Äppelbo i Dalarna och Maria Charlotta "Lotten" Forslund (f 1860) från Skuttunge i Uppland.

Helge studerade till läkare och under många år kom han att vara verksam som överläkare vid Österåsens sanatorium i Ångermanland. Hans hembygd, Vilhelmina, lämnade han emellertid aldrig i själ och hjärta.

Laila Eliasson

Sara-Kajsa berättar för Nils Eriksson om ungdomsåren på 1860 -70 talen

Sara Kajsa Näslund, Eliasson
f 1860 17/02 d 1935 03/09
Gift i Vilhelmina kyrka med
Anders Valfrid Eliasson
f 1861 06/12
Nästansjö

Jultomten. Min farfar (6) sade att det var ingen sanning att jultomten hade endast ett öga, för han hade sett honom. Han var liten och hade två ögon, som en människa.

Vittra. Förr i gamla tider fanns det gott om vittra. Inte för då jag har sett vittra, men både far (2) och mor (1) har råkat dem flera gånger. Jag har också hört andra personer som sett den. Min mamma hade en gång tillsammans med en annan kvinna gått till slätten. På vägen hade de sett ett helt slätteslag som de tycktes känna igen som sina grannar. När de kommo till slättesmyren där deras män redan voro, omtalade de vad de sett under vägen. Männen sade att det var inte deras grannar, utan om de hade sett något så var det vittra de hade sett. På kvällen gick de förbi platsen, där de på morgonen hade sett slätterfolket. De såg inte ett spår efter en människa. Det var endast vittra som de hade sett.

Min mamma hade också sett vittra på fäbodvallen. Hon hade sett sin mormor (3) och en annan grannkvinna ute i skogen där de höll på att hugga ved, vilken de hopsamlade i förklädet. När hon kom in fann hon mormor inne. Hon frågade då, om hon hade varit ute något i skogen. Där hade hon inte varit, utan det var endast vittra.

Min far hade en gång varit ute på jakt och eftersom det var långt till hemmet skulle han ligga ute. När han hade gjort upp elden, kom en stor kvinna som sade: "Goddag min vante-vän", hur mycket är klockan din? Min klocka är sju". Min far hade nämligen om dagen hittat ett par stora vantar. Kvinnan sade vidare att han skulle flytta elden, därför att det skulle bli ett våldsamt oväder. "Det ser jag på talltopparna", sade hon. Han gjorde som kvinnan befallt. Knappt var elden flyttad förrän han fick höra ett väldigt oväsen, det kom från kor, får, getter och människor som drog förbi. De for rakt över den plats där han förut hade haft elden. Sedan de hade dragit förbi utbröt ett väldigt oväder, som varade hela natten.

Barnfödande vid förlossningen skulle efterbörden nedgrävas i gödselstacken. Om man inte gjorde det kunde modern råka ut för ont. Så har jag brukat göra.

Badvattnet brukade jag slå under fähusgolvet, så att barnet inte skulle få hudutslag och dylikt.

Vattnet som jag tvättade barnkläderna i, brukade jag alltid slå under fähusgolvet.

Kyrktagningen Innan jag hade gått i "körk" (blivit kyrktagen) ville jag inte gå till grannarna, det var inte bra.

Dopet. Jag har burit många barn till prästen. Ingen särskild person skulle bära barnen. Ingen dopklänning hade vi förr i tiden. Barnen lindade vi riktigt samt tog ett yllekläde över det. Om ett barn dog innan det blivit döpt, fick de inte full glädje i himlen.

Sjukdomar Om modern blev rädd när hon gick med ett barn kunde barnet få något lyte. En gång när jag var på kyrkplatsen fick jag se en kvinna som var galen. Hon viftade med armarna och tecknade åt oss att vi skulle gå ur vägen för svalorna. Jag blev rädd och kom inte ihåg att jag var på de sättet. När jag sedan fick flickan så tecknade hon också med händerna. Hon hade fått något fel i halsen. Sedan hon blev större lärde hon sig prata, därför att jag kom ihåg vem jag blivit rädd.

Hugga bort vin. I Nästansjö bodde i min ungdom en man Karl Ollä som brukade bota allehanda sjukdomar. Han brukade också hugga bort "vin". Han tog då en yxa och högg snett över det onda stället i det han sade: "Borti len och ti ven".

Kast ut för ont. Samma man brukade också kast ut för ”ont”, om någon hade råkat ut för det. Det onda yttrade sig mest i form av värk. Då han kastade ut tog han en bit av varje klädplagg samt hår och naglar av den sjuke. Av detta gjorde han en boll som han kastade över vänstra axeln. Om han då sade något vet jag inte.

En gång hade min mor (1) ställt sig på knä i basten där hon gjorde upp eld. Hon hade då känt att det gick som en kniv genom hennes ena knä. Hon fick efter detta värk i benet. Hon trodde sig ha råkat ut för ”ont” och tillkallade ”kloka gubben”. Han ”kastade ut för na” och hon blev bra.

Då de äldre fick hudutslag brukade de komma till min man (4) som var smed, och hämta ”hällvatten” (vattnet hade använts för att härda i) detta vatten tvättade man sig i och utslaget gick bort. Detta hudutslag kunde man få om man tvättade sig i vattenpölar ute i markerna.

Ris. För det så kallade ”riset” eller engelska sjukan skulle man dra barnet genom jorden tre torsdagskvällar å rad. Jag hade en flicka som hade engelska sjukan, hon var spädd och dålig. Jag beslöt mej för att gå till en gumma som kunde dra genom jorden. Jag gick dit och hon befallde sin man att ta upp ett hål i jorden i en dikeskant. Barnet lindade vi och lade en duk över ögonen, så att sanden inte skulle falla in i ögonen. Vi gick till diket i solnedgången och genom hålet stack hon barnet tre gånger motsols. Nästa torsdagskväll när vi höll på att dra barnet genom jorden hade två pojkar klätt ut sig och skulle skrämja oss. Den ene hade klätt ut sig till ”gampeltn”. Han hade skurit av byxorna så de skymde endast bort ”skam ma” annars var han naken helt och hållet. På huvudet hade han satt horn. Jag blev rädd genast och trodde att det var den onde, men min kamrat såg genast vem det var. De revo sedan sönder hålet så vi fick inte dra barnet genom flera gånger. Flickan blev bättre fast vi endast fick dra henne två gånger genom jorden.

Personer:

(1) mor Carolina Magdalena Nilsson	f 1828 04/09	d 1912 15/10
(2) far Erik Johan Näslund	f 1830 15/07	d 1897 09/12
(3) mormor Sara Märta Henriksdotter	f 1805 22/11	d 1887
(4) maken Anders Valfrid Eliasson	f 1861 06/10	d 1944 18/09
(5) möjligen Margareta Teresia	f 1884 31/12	d 1892 28/01
(6) Johan Nilsson	f 1795	d 1890 12/06

Eivor Forsberg, Nästansjö

Kyrktagning

Sara Kajsa Näslund berättade för Nils Eriksson i stycket här ovanför att hon inte ville gå till grannarna innan hon blivit kyrktagen. Kyrktagningen var en kyrklig ceremoni ungefär sex veckor efter förlossningen. En kvinna som fött ett barn var oren till dess att hon blivit kyrktagen, hon skulle vila under denna tid och fick inte lämna hemmet. Att vara oren antogs vara förknippat med faror och risker för kvinnan, vilket också Sara Kajsa vittnar om ”det var inte bra” att gå till grannarna.

Ceremonin skedde inför hela församlingen före gudstjänsten och bestod av att prästen bad för modern, tackade för att hon överlevt barnafödandet och hälsade henne välkommen tillbaka till den kyrkliga gemenskapen. I vissa delar av landet var kyrktagningen också föremål för festligt firande i församlingen. Seden med kyrktagning levde kvar i hela landet i stort sett under hela 1800-talet men vid 1900-talets början hade den nästan helt försvunnit. I några enstaka församlingar fanns kyrktagning kvar ända till mitten av 1960-talet.

Med våra ögon idag kan vi se kyrktagningen som ett sätt att skydda kvinnan under veckorna efter förlossningen. Hon skulle inte utsättas för faror eller risk för sjukdomar vid umgänge med andra människor. Vi vet att både mödra- och barnadödligheten var stor och det fanns all anledning att tacka för att kvinnan klarat de första kritiska veckorna. Har du hört något berättas eller läst något om kyrktagning? Vi tar gärna emot bidrag från er läsare: lappmarkensbf@vilhelmina.com!

Carina Strömberg

En emigrants barnbarns barn söker sina rötter

Melvin Agen från Minnesota med fru besökte oss under kulturveckan i somras och ville ha hjälp med att finna Melvins farfars far, Akapetrus Nilsen född 1836 i Vilhelmina. Vi letade på alla möjliga ställen utan resultat. Innan dagen var slut hade han i alla fall lokaliserats tack vare medlemmarna Ingalena Marthin och Göte Gustafson. Men han hette Agapetrus Nilsson och var född 18/8 1831 på Näset, Norra Latikberg, vilket förklarar svårigheterna att hitta rätt person. Agapetrus var son till Nils Andersson och hans hustru Britta Eriksdotter. Agapetrus hade flyttat till Hattfjelldal, gift sig och fått barn och sedan emigrerat till Amerika. Han ändrade sitt namn till Aga Nilsen och sedan blev det *Agen* som efternamn åt hans son och följande släktled.

En av Melvins stora frågor var varför Agapetrus hustrus namn saknades på gravstenen i Amerika. Vad hade hänt henne? Göte förmedlade kontakt till Alf Skogmo i Vefsn i Norge som hade svaret på gåtan. Hustrun, Melvins farfars mor Maren Ivarsdatter, dog i Norge och kom aldrig med på resan till Amerika.

Gunvor Gustafson har släktband med Agapetus, hennes mormorsmor var kusin med honom. De härstammar från en av de tre första nybyggarna i Latikberg, Olof Ersson född omkring 1725 och hans hustru Brita Larsdotter född 1722. De kom från Ljustorps församling i Medelpad till Latikberg omkring 1775. Alf Skogmo från Vefsn besökte Latikberg för ett par år sedan, han härstammar från ett syskon till Agapetus.

Det finns så många livsöden i vår egen historia. Det är fantastiskt att vi med förenade krafter och våra nätverk av släktforskare kan få fram så många svar på vad som hänt dem som gått före oss här på jorden.

Vid ett närmare studium av husförhörslängden och födelseboken för 1831 ser man att prästen skrivit **Agapetus**, inte Agapetrus. Det ovanliga namnet blev ännu mer ovanligt och behövde en förklaring. Våra latikbergkännare Göte och Gunvor forskade vidare och fann att Agapetus mycket riktigt är namnet på en helgonförklarad påve som levde på 500-talet. Hans festdag i katolska kyrkan är den 20 september. Där ser vi vikten av att alltid gå till den anteckning i kyrkoboken som ligger närmast den faktiska händelsen, alltså födelseboken i det här fallet.

Carina Strömberg

Nils Erikssons intervju med vargjägaren Johan Valfrid Enocksson

Under 1900-talet har hetsjakt på varg (d.v.s. att jägaren helt enkelt åkt upp vargen och slagit ihjäl honom) i Vilhelmina förekommit mycket sällan. En och annan har försökt gillra vargen i stora saxar, men med mycken liten framgång. En och annan gång kan en jägare ha träffat på en varg helt oförmodat och kunnat skjuta den, men sådant har varit rena lyckträffen. Själv har jag mött en varg, då jag höll på vittja ripsnaror i Storbäckdalen (år 1917), men trots att vargen var omkring en kilometer från mig, satte han iväg med väldig fart bortöver fjället så snart han upptäckte mig.

Det har varit ytterst få, som ägnat sig åt enbart vargjakt. En bland dessa få var Johan Valfrid Enocksson, som under mer än tio år enbart sysslade med vargjakt. Han berättar här själv om sitt liv som vargjägare:

”Jag är född 1892 i Västergötland där jag tidigt blev föräldralös och fick klara mig på egen hand. Redan som ung blev jag intresserad av jakt. Under min ungdom i början av 1900 – talet fanns det rätt gott om viltbråd även i Västergötlands små skogar. Det var då, redan medan jag var yngling, som jag började svärma för vargjakter. När jag blev äldre blev jag vägbyggare och som sådan kom jag till Norrland. Så blev jag försäljare och kom till Vilhelmina. Jag bodde då ofta i Tresund och lät mantalsskriva mig där.

På 1930 – talet talade fjällborna och samerna om, att det fanns så mycket varg i fjället. Då vaknade min dröm från ungdomen att bli vargjägare. År 1934 begav jag mig upp till Vilhelminafjällen för att

helt ägna mig åt vargjakten. Första tiden bodde jag i Tjokkola fjällstuga, men snart insåg jag, att jag behövde en egen hydda på en mera central plats. Jag utsåg en bra plats överst i Remdalen? Omkring en kilometer i sydväst från sjön Valdanjaure. Där byggde jag en liten stuga av björk. Den var ungefär 5 alnar gånger 7 alnar. Den blev, tyckte jag, en liten bra stuga, som kom att bli huvudkvarter för mig under alla de år jag var vargjägare.

Johan Valfrid Enocksson. Foto: N. Eriksson © Vbm

Under mina jaktfärder i fjällen var det omöjligt för mig att varje kväll åka tillbaka till min stuga. Redan första året, då jag bodde i Tjokkolastugan, övernattade jag i samernas kåtor och fjällstugor. Jag beslöt mig rätt snart att göra mig en bostad till. Den valde jag ut västerom Ljusfjället. Där byggde jag mig av fjällbjörk en bostad som in- och utvändigt bekläddes med näver. Utanpå lade jag torv och jord, så den blev riktigt tät. Inuti murade jag en spis av skifferhällar. Det blev en bra hydda på den plats där vargen hade sin väg mellan fjällen.

Ofta vistas jag ända till sex månader i sträck ensam i mina fjällhyddor. Alltid har jag fullt upp med arbete. Jag lagade maten, reparerade i hyddorna och min utrustning och så jagade jag ju och fiskade då och då för att få färsk fisk. Men kosten har ändå blivit för enformig, så jag fick skörbjugg. Jag blev alldeles maktlös.

Men en sommar var jag i Bojtiken och timrade på en byggnad. Då fick jag mjölk och grönsaker och framförallt potatis. Jag blev därför snart återställd och återfick krafterna.

En sommar, sedan Petrus Holmgren kommit till Avasjö, satte jag en hel del grönsaker där. Jag satte palsternackor, morötter, rödbetor, kålrötter, sallad, spenat, rädisor och vitkål. Det växer bra i Avasjö. Det är endast palsternackor och vitkålen som inte går så bra. Bär har jag också försökt plocka en del somrar. Men det har inte gått så bra. Vissa år har jag väl lyckats få ihop en liten kagge hjortron. Jag har inte lyckats så bra med vargjakten, som jag hade hoppats. Visserligen har jag lyckats skjuta tio stycken, ungarna inräknade, men så har jag förlorat en skadskjuten varg.

Hösten 1935 träffade jag på de första vargarna, men med dåligt resultat. Först stötte jag helt oförmodat på en varg, men då felbedömde jag avståndet och sköt bom. Men dagen därpå träffade jag också på en varg. Men även nu felbedömde jag avståndet och sköt för högt. Det var endast något varghår och några bloddroppar, som visade att kulan endast snuddat vid ryggen. Året därpå, 1936, var det gott om vargar i fjällen. Av spåren att döma var det 11 st. Jag såg också, att tre vargar hade farit över till Norge. Flera gånger försökte jag komma på skothåll men misslyckades. Men så en dag, det var den 15 januari 1937, då det var väldigt dåligt väder, var jag ute och åkte och träffade på åtta vargar. När jag först fick se dem, såg jag endast ryggarna av dem, och trodde att det var renar. Men så fick jag se en varg titta fram bakom en sten. Men jag såg endast öronen, så jag kunde inte skjuta. Han sprang sedan genom skogen och jag sköt ett skott, men kunde inte träffa honom. Han sprang då bakom en backe, så jag såg en skynt av honom då och då. Jag släppte ändå ett skott mot honom, men det blev åter ett bomskott. Vargen visste tydligen inte varifrån skotten kom. Han kom nämligen springande uppför backen. Då sköt jag åter ett skott och nu gick kulan rakt genom hjärtat, så han stöp med detsamma. Det var en jättevarg. Den största jag sett. Jag tror, att han var stamfader för vargarna här i fjällen. Jag kallade honom därför "Gammelfar". Hans ben var grova som på en unghäst. Han hade så stora fötter, så spåren efter honom var lätt att skilja från de övriga vargarnas. Jag mätte framfoten och den var 12 cm

lång och 9 cm bred. Betarna var grova men nötta av det myckna bitandet. Höjden vid bogen var 78 cm. Därför att vargen var så där stor, sålde jag den hel till Naturhistoriska museet i Stockholm där den ska finnas uppstoppad.

År 1938 drev jag särskilt hårt efter varg. Det var tre vargar, som då var i fjällen. Jag ville inte oroa dem utan åkte endast runt fjällen för att se efter om de var kvar. Jag hade på sätt och vis värvat dem. Den 26 maj skulle jag dra ihop värvet. D v s jag skulle åka en mindre runda än förut. Men då skrämde jag vargarna. Två av dem sprang över till Norge och den tredje sprang också ur värvet. Den 5 juni fick jag tag på ett vargspår, som gick till Skornedalen mellan Lasterfjället och Ljusfjället. Den dalen är med sin kuperade terräng och småskog särskilt lämplig som ynglingsplats för vargen. Jag såg, att vargen hade stannat där och därför ville jag inte åka så jag skulle skrämma honom. Jag anade, att det var en varghona. Jag såg, att hon hade stannat och provianterat. Hon hade tagit en ren. Jag anade att den där varghonan hade ungar. Lapparna hade berättat för mig, att varghonan föder sina ungar omkring den 25 maj, och nu var vi ju flera dagar in i juni. Jag gjorde en runda omkring värvet för att se efter, om jag hade vargen inom området.

Enockssons stuga vid Valdanjaure

Fotoarkivet, Vilhelmina kommun

Den 8 juni höll jag på att söka rätt på vargen inne i värvet. Jag gick på en myr där det hade tinat hål på snön, så jag måste titta nedåt rätt ofta, så att jag inte skulle stiga ned i något upptinat hål. Detta gjorde, att jag inte höll tillräcklig uppsikt runtomkring mig och såg inte vargen, förrän han fått syn på mig och sprang sin väg utan att jag hade någon möjlighet att skjuta på honom. Jag brydde mig inte om att försöka förfölja honom. Jag visste ju, att det var lönlöst. Jag fortsatte framöver myren tills jag kom till en backe. Där fick jag se en stor jordhö. Jag gick dit och stod och tittade för att se vem grävt upp jordhögen. Jag anade genast, att det var vargen, som varit framme. Vid sidan om jordhögen var ett hål i marken. Jag tittade ned i detta och då fick jag se något som rörde sig därnere. Nu förstod jag, att jag stött på varglyan. Jag böjde mig så långt ned i hålet jag kunde och såg efter hur många vargungar det var. Med viss ansträngning kunde jag räkna dem. Det var inte mindre än sju stycken. Jag ville inte ta i ungarna, så att varghonan skulle känna vittringen av mig, då hon kom tillbaka.

När jag räknat ungarna beslöt jag mig för att vänta tills varghonan kom tillbaka till sina ungar. Jag var övertygad om, att hon, förr eller senare skulle komma tillbaka. Jag gick och sökte en backe på lämpligt skothåll från varglyan och med god överblick över omgivningen närmast lyan, en bädd, som jag

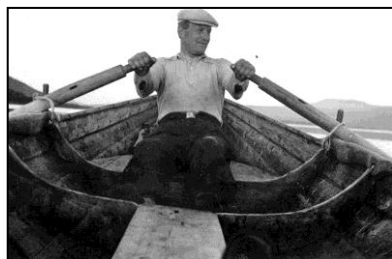
kunde ligga på utan att bli blöt. Jag förstod, att varghonan inte skulle komma tillbaka i första taget. Det var nu sent på aftonen den 8 juni men den här årstiden var det ju fullt dagsljus hela dygnet, så det skulle inte bli någon svårighet för mig att skjuta, även om det var mitt i natten.

Där på bädden omkring 100 m från lyan fick jag ligga till förmiddagen den 9 juni. Då fick jag se honom uppe på sluttningen av Lasterfjället. Där låg han länge och jag låg och tittade på honom med min kikare, som jag alltid hade med mig. Men avståndet var alldeles för stort för att jag skulle kunna skjuta på henne. Vargen låg där bakom en kulle så länge, så jag slumrade till ett ögonblick i solvärmens där jag låg på min bädd. När jag vaknade var jag rädd, att jag sovit så länge, så att varghonan hunnit till lyan och hämtat ungarna. Jag sprang ned till boet och såg, att alla ungar var kvar. Jag återvände till min bädd i backen och fortsatte att hålla utkik efter vargen. Först på kvällen fick jag se varghonan komma efter en bäckdal mot mig, men det var så mycket ris och buskar där, så jag kunde inte skjuta. Hon sprang sedan bakom några backar och försvann för mig. Senare på kvällen fick jag se henne på omkring 300 meters avstånd, då hon sprang över en liten myr. Men jag hann inte skjuta på henne. Jag tyckte också att avståndet var i längsta laget. Hon försvann snart åter för mig.

När det blev natt och solen gick ned för några timmar började jag frysa. Jag fruktade, att jag kanske skulle börja skaka av köld om vargen uppenbarade sig. Jag funderade, om jag inte skulle vada över Skornebäcken och springa till min koja, dit det var omkring en och en halv kilometer, och ta på mig mera kläder. Men i så fall måste jag nog ta ungarna med mig, så inte varghonan hann komma och ta dem med sig. När jag sedan kom tillbaka skulle jag lägga tillbaka ungarna och fortsätta att vakta på vargen. Jag gick först för att se efter om det fanns möjlighet för mig att vada över bäcken, som nu hade stigit ganska mycket av vårvärmen. I närheten av bäcken kom jag upp på en kulle med utsikt över två mindre bäckdalar. Där stannade jag för att spana efter vargen. Jag fick se henne komma mot mig efter ett videsnår i bäckdalen på omkring 200 meters avstånd. Jag gjorde geväret skjutfärdigt, men det var ris och vide, så jag kunde inte skjuta. Men hon kom närmare utan att upptäcka mig. När hon var inte mer än cirka 50 meter från mig, sprang hon uppför en backe och hon blev fri. Jag sköt och vargen föll. När jag kom fram till vargen var hon död. Skottet hade gott genom huvudet. Nu gick jag ned till varglyan och slog ihjäl ungarna mot en björk. Jag gick sedan till den döda vargen och kokade kaffe och åt det lilla jag hade med mig. Jag var trött och hungrig men glad där jag satt bredvid de åtta vargarna.

Jag flådde varghonan, som visade sig vara mycket gammal. Hon hade tandvärk i käkarna. När jag skulle gå därifrån tog jag en genväg över Skornebäcken till min jakthydda. Annars skulle jag få gå en halv mil uppefter bäcken till bron. Bäcken var *flo* (mycket vatten i den), men jag gick ändå ut i bäcken. Men jag hade inte kommit långt ut i bäcken förrän jag förlorade fotfästet i botten och flöt med strömmen. Men jag var ju simkunnig och rodde mig i land med bösskolven. När jag till sist nådde andra stranden var jag genomvåt av det iskalla vattnet. Först tänkte jag göra upp eld och torka mig, men det visade sig, att mina tändstickor hade blivit genomblöta. Jag måste därför försöka ta mig till hyddan så fort som möjligt. Där hade jag både torra kläder, mat och tändstickor. Något men av det ofrivilliga badet fick jag inte.

Nils Eriksson föddes den 11 februari 1901 i Lövberg. Han utbildade sig till lärare och kom under flera

år att undervisa i Bäcksjö, Skansholm och Vilhelmina innan han flyttade till Järna i början på 1950-talet. Hans intresse för hembygden och folklivsforskning var stort och han ägnade i stort sett all sin lediga tid till att uppteckna folkminnen och gamla seder och bruk. Han var även en av drivkrafterna bakom Vilhelmina museums tillkomst 1943. År 1932 tilldelades han Hazeliusmedaljen i silver för sin forskargärning och 1978 blev han utnämnd till hedersdoktor vid Uppsala universitet. Vid Språk- och folkminnesinstitutet (SOFI) i Uppsala finns idag 11 600 handskrivna blad, mer än 1000 teckningar, 1 800 fotografier och 100 kartor som Nils Eriksson är upphovsman till. Det är ur denna samling som Sara-Kajasas ungdomsminnen och Enockssons berättelser hämtats.

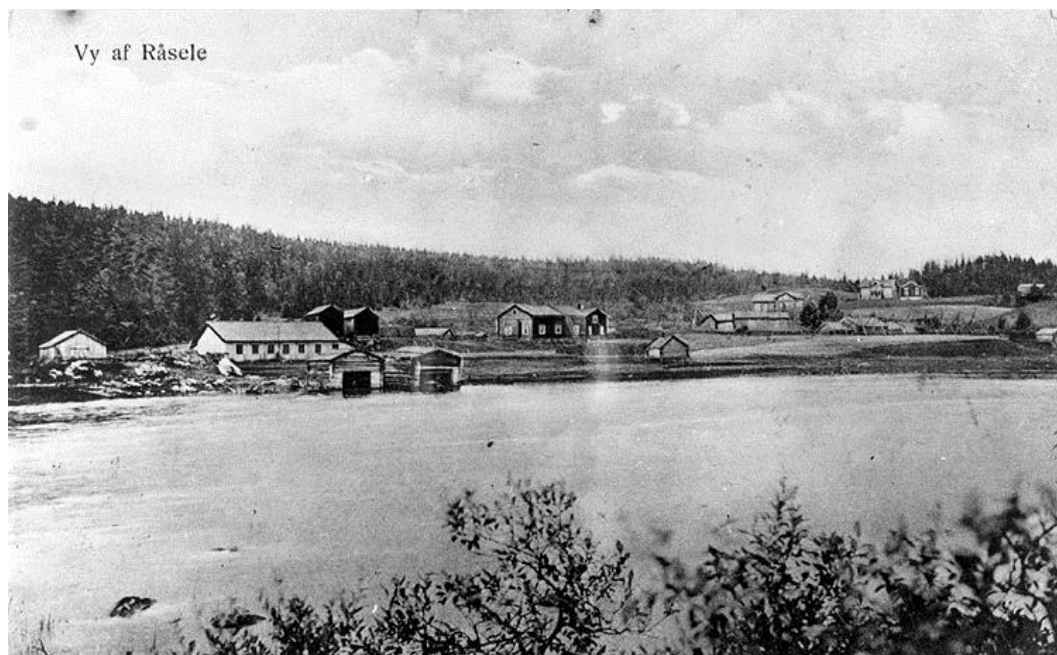
Laila Eliasson

När Maja-Kajsa blev narrad på visdomen

Under hösten fick jag tips av Bo Johansson om en rolig berättelse i O.P. Petterssons *Gamla byar i Vilhelmina*. Där kan man i kapitlet om Granberget läsa om skomakaren och nybyggaren Jonas Mellströms dotter Maria Katarina, eller Maja-Kajsa, och hur hon blev narrad på visdomen.

Maja-Kajsa föddes 1812 och växte upp till en riktig skönhet och begåvning. Unga män lär ha blivit så förälskade i henne att de slogs på liv och död om att vinna hennes hjärta.

Den som lyckades få henne med till prästen var jordbrukaren och nämndemannen Salomon Persson i Granliden.

Vy över Råsele

© Vbm

Redan under barndomen hade Maja-Kajsa ett stort begär efter böcker. Alla böcker hon kunde komma över läste hon och hon lade det mesta på minnet. Om hon hade hört en predikan i kyrkan eller ett föredrag i samband med något husförhör, kunde hon ofta redogöra noggrant för det predikanten talat om. En gång hade hon berättat för O.P. Pettersson följande: Då jag var i nittonde året, tjänade jag på gästgiveriet i Råsele som piga. Dagen förrän husbondfolket och de andra tjänarna skulle fara dit på kyrkoplatsen till midsommarhelgen, kom Samuel Grönlund farande i båt från Åsele och skulle ligga över i Råsele till morgonen.

Den tiden höll Samuel Grönlund på att studera och tänkte bli präst. Han hade med sig i båten en branog stor koffort och den hade han alldeles fullpackad med böcker. Då roddaren Grönlunds skulle ro upp efter Almselet, så var det en sådan storm, så att vågorna slog in i båten och slog över kofforten och vattnet rann in i kofforten och blötte böckerna. Igenom det, att jag skulle stanna hemma alldeles ensam däri gården och stå för under helgen, så bad Grönlund mig, det jag skulle ta upp alla hans böcker och torka dem och sedan lägga ned dem igen, och sedan med någon, som for, skicka kofforten hem till prästgården på Volgsjöplatsen. Då jag hörde det där, vart jag hjärtinnerligen glad och tänkte: nu skall jag passa på att i ensamheten hämta mig visdomen bortur böckerna hans.

Så snart morgonen efter kyrkofolket och Grönlund hade farit och jag hade släppt ut korna och gjort undan morgonstöket, så tog jag fram och lade upp böckerna. Det var bara några få böcker, som hade blivit blöta. Då det led ett stycke fram på dagen, skulle jag till att läsa, men då jag öppnade första boken, förstod jag icke ett ord i den, och så var det med alla de övriga böckerna – alla dem voro de på främmande tungomål, och jag förstod icke ett ord bortur dem, och jag var riktigt narrad på visdomen, som jag hade tänkt skaffa mig.

Laila Eliasson

Katarina - Om en lappmarkskvinnas umbäranden

En av föreningens medlemmar, Gunvor Gustafson, visade en gammal artikel ur Året runt som handlade om Katarina Näslund i Kittelfjäll/Borkan. Det var en hjärtskärande berättelse om en nybyggarhustrus svåra prövningar, skriven av en man vid Nils Palm. Av de fjorton barn hon satte till världen kom tolv av dem att lämna jordelivet före henne. Här har jag försökt att återge berättelsen med egna ord.

Katarina på ålderdomshemmet i Dikanäs. Foto S Hansson.

När Nils Palm intervjuade Katarina bodde hon på ålderdomshemmet i Dikanäs och hon berättade då för honom att hon var 85 år fyllda. Av hennes födelseuppgifter att döma kan vi därför dra slutsatsen att hon måste ha intervjuats 1953, bara några veckor eller månader före sin bortgång den 18 september samma år. Så här berättade hon om sitt liv:

Som barn växte hon upp i en nybyggarfamilj i Latikberg (hennes far var Nils Johan Ersson Näslund och hennes mor Sigrid Stina Tomasdotter). Som så ofta vid den här tiden var det många munnar att mätta i ett nybyggarhem. Av kyrkböckerna framgår det att Katarina hade haft sammanlagt 10 syskon men en äldre bror, Lars Petter, dog när han bara var 8 månader.

Kittelfjäll, okänt årtal. Foto: Å. Sörlin.

Fotoarkivet, Vilhelmina kommun.

I Latikberg och byarna runt omkring hade det i slutet av 1800-talet varit flera år med missväxt, så 1882 bestämde Katarinas pappa, Nils-Johan, att hon skulle få flytta till en äldre bror i Kittelfjäll, för där har man haft större tur med skördarna. Brodern hette Ulrik. Katarina var 14 år gammal då hon packade ner bröd, messmör och mylta i sin näverkont för att lämna hemmet.

Familjen hade stått och vinkat till henne från Latikberget så länge hon kunde se dem. Om framtiden visste hon ingenting. Kanske skulle hon komma att återvända till far och mor eller bli kvar i Kittelfjäll. Det enda hon visste var att hon nu skulle slippa passa småsyskonen och förhoppningsvis få äta sig mätt om dagarna – den lön hon hoppades få för sina arbetsinsatser i sitt nya hem.

Solen sken där hon barbent vandrade fram i väglöst land. Hon kände sig fri som en fågel och spänd av förväntan. På ett ställe fick hon låna en båt så att hon kunde ro de sju milens längrädd Vojmsjön, upp till Dikanäs. I dagar och nätter rodde hon och hon ville att resan aldrig skulle ta slut. Hon tyckte att livet äntligen hade börjat. Den känslan försvann emellertid snabbt när hon kom fram till broderns nybygge i

Kittelfjäll. Där var ingen förvarnad om hennes ankomst och mötet blev därför inte vad Katarina hade föreställt sig. Hon fick bara stanna med förbehållet att hon lovade att arbeta lika mycket som brodern och hans hustru. Nybygget var bärkraftigt nog för en familj men ny mark måste brytas och all kraft måste läggas på arbete på gården.

Nu fick Katarina verkligen lära sig att utföra karlgöra. Sådana sysslor som fadern och bröderna hade skött hemma i Latikberg fick nu Katarina och hennes svägerska göra. Ulrik var ofta borta och arbetade i skogen för att få hem timmer till nybyggnationer. Efter fyra år hade de tre tillsammans lyckats bygga om mangårdsbyggnaden, rusta upp ladugården och byggt ett helt nytt stall åt den häst som skulle köpas i Dikanäs. Därtill hade de rest flera lador ute på ängarna och brutit två helt nya tegar för kommande skördar.

Nu behövdes en dräng på gården och Ulrik valde att anlita Andreas Hansson som brukat hjälpa honom i skogen om vintrarna. Efter en tid fattade Andreas och Katarina tycke för varandra och började planera för giftermål. Andreas stakade ut ett stort område längre norrut i Kittelfjäll där de skulle kunna skapa ett alldeles eget hem*. Den 12 april 1891 vigdes dem i Dikanäs kyrka. Bröllopsresan blev en vandring till fots upp till det blivande nybygget, där ett stycke åker redan röjts och en oansenlig liten stuga byggts. Framtiden låg framför dem, likaså planerna på nya byggnader, större åkrar, goda skördar. Men livet ville annorlunda. Under mer än ett halvt sekel kom Katarina att få erfara ett omänskligt slit, den djupaste sorg och återkommande perioder av svält.

Eländet började när Andreas drabbades av en sjukdom som gjorde att han inte orkade annat än lätt utearbete. Med dåtidens seder och bruk var det otänkbart att en man gjorde kvinnogöra, vilket innebar att Katarina både fick sköta jordbruket, hemmet och barnen. Hon vävde, sydde, lagade mat, röjde nya åkrar och arbetade med jordbruket. Kanske hade det gått vägen om inte frost, skadedjur och torka ständigt härjade på deras åkrar. Inte blev det heller lättare av att hon nästan varje år födde barn. Någon barnmorska fanns inte att anlita där uppe i obygdens och av Andreas hade hon inte mycket hjälp att få. Han höll sig alltid undan den tiden då det började bli dags att föda. Sjukdomen hade gjort honom till en enstöring. När hon väntade sitt tolfte barn var våren ovanligt besvärlig. Nästan all potatis hade frusit, så barnen var magra och griniga när sommaren äntligen kom. Förrådet med saltat kött var nästan tomt och det var bara genom vinterfisket ute på isen som de klarat av de kallaste vintermånaderna. Nu blev det tid att bege sig ut och plocka angelika, den ört som räddat många lappmarksfamiljer efter långa vintrar av svält. Av angelikagräset kokades en grön gröt som sedan fick jäsa några dagar. Varje dag under hela sommaren blev det den dagliga spisen, med lite mjölk till. Endast på söndagarna serverades salt fläsk till gröten vid aftonvarden.

När det åter blev dags att sätta potatis bestämde sig Katarina för att hitta någon mindre frostkänslig plats att odla på. Det blev längs en sluttning på andra sidan sjön. Arbetet blev tidsödande eftersom hon nu måste ro den tunga och otympliga båten över sjön två gånger per dag. Familjen där hemma skulle ju ha sin mat som vanligt och kreaturen skötas. När hösten kom blev det brått att få upp potatisen. Frosten hade kommit tidigt men Katarinas potatisland hade tack och lov skonats. Hon slet för att hinna få upp de gula knölna ur jorden. Den sista dagen fortsatte hon även efter mörkrets inbrott, hon hade ju bara några rader kvar. Med båten fylld av välfyllda potatissäckar rodde hon tillbaka över sjön. Väl framme på andra sidan stranden började knoget igen. Över stenarna på stranden hade det bildats en förrädisk isskorpa och med den tunga säcken på ryggen halkade hon omkull och föll handlöst mot marken med stor kraft. Smärtan var ohygglig! Strax därefter förlorade hon medvetandet. När hon vaknade till liv igen vägrade benen att lyda och det kändes som någon kört glödande stänger genom hennes kropp så fort hon försökte resa sig. Hon förstod att båda benen var brutna men att bli liggande kvar på stranden en hel frostnatt skulle tveklöst innebära döden. Mödosamt började hon därför släpa sig hemåt med hjälp av armbågarna. Av de fruktansvärda smärtorna förlorade hon ibland sansen men efter några timmars obeskrivlig kamp hade hon lyckats komma så nära gården att det kanske var mening att ropa på hjälp. Där hemma var de redan ute för att leta efter henne i mörkret, de hade börjat ana att något inte stod rätt till.

Veckorna som följde var de värsta hon hade upplevt i hela sitt liv. Att hämta doktorn i Dikanäs var otänkbart eftersom det inte fanns några pengar att betala honom för. Katarina hoppades att Herren

skulle hjälpa henne och låg därför i svåra plågor och väntade på att benen skulle läkas av sig själva. Tiden gick långsamt men till slut började de läka ihop, men snett.

Ryktet om olyckan hade spritt sig bland andra nybyggare i Kittelfjäll och när en av dem for ner till Dikanäs berättade han för provinsialläkaren om Katarinas öde. Några dagar senare klev doktorn in i stugan hos Katarina och han var mycket bister i tonen när han frågade varför de inte tillkallat honom. Katarina förklarade deras fattigdom men fick då till svar att hans uppgift var att hjälpa människor oavsett de hade pengar eller ej. Det var det vackraste ord Katarina hade hört på år och dar! Tänk att det fanns sådan godhet här i världen! Så småningom tillfrisknade hon och kunde börja arbeta som vanligt. Den följande vintern såg ut att bli betydligt drägligare än den föregående. De hade mat så att de skulle klara sig och det var varmt och skönt i stugan även när stormen drog fram över fjället. Fram på senvintern kom några grannar på besök och berättade om den hemska sjukdomen som kommit till lappmarken, spanska sjukan. Den skördade många liv och läkarna stod maktlösa. Det fanns inget botemedel. Katarina tackade Gud för att de bodde så ensligt att de sällan fick besök, men hon hade fel. En kväll knackade det på dörren och en blek pojke klev in i stugan. Han var på väg till släktingar i Norge och undrade om han kunde få övernatta. Katarina lovade honom en sovplats om han lovade att han inte kom från någon smittad by. Pojken garanterade att ingen var sjuk i hans by och att ingen på hans gård hade fått besök av någon smittad. Han fick därför lov av Katarina att stanna över natten. Nästkommande dag skidade han vidare mot Norge.

När vårhelgen kom fick Katarina föra sex kistor till kyrkogården. Sex av barnen hade smittats av pojken som övernattat**. Hon fick senare veta att tre av pojkens syskon hade dött av spanska sjukan och av rädsla för att själv duka under hade han bestämt sig för att fly från gården till släktingar i Norge. Hans färd skulle kosta många livet. I varje gård där han sov över insjuknade folk. Åren som följde blandades med nya sorger, besvikelser och svårigheter att övervinna men även ljusa stunder.

När Katarina blev gammal och hamnade på äldreboendet i Dikanäs hade hon alltså överlevt tolv av sina fjorton barn. Två av pojkarna uppnådde hög ålder, Elias Konstantin och Arne Sixten. När hon intervjuades på 1950-talet berättade hon att hon betraktade livet mest något som varit, vilket hon tyckte kändes skönt. De vackraste stunderna Katarina upplevde på hemmet var vid jul då Luciatåget kom och sjöng för de gamla. Då mindes hon barnen som togs ifrån henne under de hemska vaktätterna för så många år sedan. Ibland brukade hon tänka på ifall hon skulle komma att få se dem igen i sitt nästa liv. Intervjun avslutade hon med att berätta att hon varje kväll knäppte sina händer och bad aftonbön:

”Ske Din Vilja.....”.

* I Karl-Erik Gavelins bok Vilhelminaborna -1920 framgår det att familjen bodde i Kittelfjäll fram till 1903 då de flyttade till Borkan. Deras första 8 barn föddes i Kittelfjäll, de andra sex i Borkan. Att Katarina inte nämner flytten beror kanske på att minnet sviktade något vid tidpunkten för intervjun, hon var ju trots allt 85 år, eller att hon helt enkelt inte tyckte det var så väsentligt att ta upp. För henne var det kanske viktigare att få berätta om händelser i livet.

** I Katarinas egen berättelse dör sex av barnen den vårvinter då familjen drabbades av spanska sjukan. I Karl-Erik Gavelins bok Vilhelminaborna – 1920 står det att det bara är fyra av barnen som dör av samma sjukdom under ett och samma år, difteri, vårvinter 1912: Selma Karolina, Leo Andreas, Dina Görgina och Sigvard Torsten.

Eftersom jag själv fått uppfattningen att spanska sjukan kom till Vilhelmina i samband med järnvägsbygget 1918 väckte de här motsägelsefulla uppgifterna mitt intresse. Jag har därför tittat igenom de gamla VK-klippen för åren 1911- 1919 i böckerna En lappmarksbygd på väg mot framtiden för att se vad dåtidens journalistik har att berätta om eventuella epidemier.

Den 4 mars 1911 står det att sex sjukdomsfall med difteriliknande symptom inträffat hos E Ericsson i Lövberg.

Den 22 juni 1912 konstaterar man 4 barnförlamningsfall i byarna Gransjö och Matsdal samt två nya barnförlamningsfall i Dalasjö under juli månad samma år.

I februari 1916 står det att difteri skördat några personer i Grytsjö. I april samma år utbryter en svår mässlingsepidemi inne i Vilhelmina tätort som skördar många liv. Sommaren 1916 konstaterades en del fall av difteri uppe i fjällvärlden.

Den 8 december 1917 skriver man att hela byn Strandkullen insjuknat i difteri och att de tidigaste fallen uppdagades redan tidigt under hösten men att ingen brytt sig om att meddela detta. Några dagar senare konstateras difterifall i Statsås och Djupdal.

I april 1918 bryter difteri ut inne på kyrkplatsen i Vilhelmina.

Första gången spanska sjukan omnämns i VK klippen är den 19 augusti 1918 då 30 fall konstateras inne på tätorten. Det förefaller vara den svåraste epidemin som drabbat Vilhelmina genom tiderna, åtminstone om man tittar på omfattningen av artiklar i VK från tidigt 1900-tal. I augusti samma år har över 200 personer insjuknat i spanskan och under hösten samma år sprider den sig snabbt till byarna. I november 1918 är epidemin över och doktor Bill konstaterar att 7000-8000 personer i Vilhelmina och Dorotea varit drabbade av sjukdomen.

Av VK-klippen att döma är det alltså inte spanska sjukan som Katarinas barn avlider av år 1912 utan sannolikt, som de står skrivet i kyrkböckerna, difteri.

Laila Eliasson

Räkna om priser till dagens penningvärde

Hur mycket är 500 kr 1920 i dagens penningvärde? Denna och liknande frågor kan man lätt få svar på om man använder sig av Statistiska centralbyråns prisomräknare på hemsidan www.scb.se. Det är officiella siffror för levnadskostnadsindex och konsumentprisindex som ligger till grund för beräkningarna. Från 1914 och framåt kan man ange den summa man önskar få omräknad och se vad den motsvarar i dagens eller något annat års penningvärde.

En annan intressant sida i sammanhanget är www.historia.se/indexprisjamforelse som går tillbaka ända till 1720 och där kan man också räkna om från riksdaler riksmünt, riksdaler banco och annat som vi hittar i de historiska källorna.

Även Riksbanken har en sida med historisk statistik över priser, löner m.m, www.riksbanken.se. Ett konsumentprisindex presenteras för hela perioden 1290–2006 och löner från och med år 1540.

Exempel

500 kr 1920 motsvarar 8 210 kr i september 2010. Man kunde alltså köpa lika mycket varor och tjänster 1920 för 500 kr som för 8 210 kr år 2010. Om man vill veta vad de 500 kronorna motsvarade 1950 blir det 479,70 kr. Alltså ca 4 % mindre, men på dessa 30 år hade vi genomlidit både en världsdepression och ett världskrig.

Carina Strömberg

Lappmarkens släkt- och bygdeforskare

Postgiro: 86 48 93-3

Medlemsavgift: 120 kr, familjemedlem 60 kr

Hemsida: www.lsbv.vilhelmina.com

E-post: lappmarkenssbv@vilhelmina.com

E-post till redaktör: laila.eliasson@vilhelmina.se